

Asia: VN/20785/2023

Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi eräiden kansaneläkeindeksiin ja elinkustannusindeksiin sidottujen etuuksien ja rahamäärien indeksitarkistuksista vuosina 2024-2027 ja siihen liittyviksi laeiksi sekä lapsilisälain 7 §:n muuttamisesta

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Mannerheimin Lastensuojeluliiton lausunto sosiaali- ja terveysministeriölle

Hallituksen esitysluonnos laeiksi eräiden kansaneläkeindeksiin ja elinkustannusindeksiin sidottujen etuuksien ja rahamäärien indeksitarkistuksista vuosina 2024–2027 ja siihen liittyviksi laeiksi sekä lapsilisälain 7 §:n muuttamisesta

Indeksitarkistusten tekemättä jättäminen 2024–2027

Hallituksen esitysluonnoksessa ehdotetaan useiden sosiaaliturvaetuuksien indeksikorotusten tekemättä jättämistä vuosien 2024–2027 aikana. Indeksitarkistusten tekemättä jättämisellä on merkittävä vaikutus erityisesti pienituloisten lapsiperheiden toimeentuloon. Erityisen suuri vaikutus on pitkäaikaisesti tukea saaville ja useampaa tukea saaville perheille. Hallitus on samanaikaisesti lausunnolla olevan esityksen lisäksi tekemässä useita lakimuutoksia, joilla heikennetään muun muassa asumistukea ja työttömyysturvaa.

Indeksitarkistusten tekemättä jättäminen koskisi muun muassa vähimmäismääräisiä vanhempainpäivärahoja ja sairauspäivärahoja, Kelan kuntoutusrahan ja nuoren kuntoutusrahan vähimmäismäärää, työttömyysturvan peruspäivärahaa, lasten kotihoidon tukea ja yksityisen hoidon tukea, yleisestä asumistuesta annetun lain mukaisia rahamääriä opintotukilain mukaisen opintorahan, opintorahan huoltajakorotuksen ja oppimateriaalisän määrää sekä kansainvälistä suojelua hakevan vastaanottorahaa ja käyttörahaa.

Indeksitarkistusten tekemättä jättämisen vaikutus etuuksien ja rahamäärien reaalisuuteen on ehdotuksessa rajattu enintään 10,2 prosenttiin. Toteutunut ja ennustettu inflaatiovauhti viittaavat siihen, että tämä raja todennäköisesti myös saavutetaan, joten indeksitarkistusten tekemättä jättäminen heikentää kunkin etuuden reaaliarvoa runsaat 10 prosenttia. Koska samoja etuuksia ollaan leikkaamassa muullakin tavoin, sosiaaliturvan heikennysten yhteisvaikutukset ovat huomattavasti tätä suuremmat. Hallituksen leikkausten vaikutukset kasautuvat heikommassa asemassa oleviin ihmisiin. Ne lisäävät köyhyyttä ja eriarvoisuutta. SOSTEn laskelmien mukaan pienituloisten määrä tulee kasvamaan vuonna 2024 noin 40 000 henkilöllä, joista noin 12 700 on lapsia. Suomi on sitoutunut vähentämään vuoteen 2030 mennessä köyhyys- tai syrjäytymisriskissä olevien henkilöiden määrää 100 000 henkilöllä, joista kolmasosa lapsia. Kansallinen tavoite perustuu EU-tason yleistavoitteeseen köyhyyden ja syrjäytymisen merkittävästä vähentämisestä vuoteen 2030 mennessä. Sosiaaliturvan leikkaukset tekevät mahdolliseksi tavoitteen saavuttamisen.

Sosiaaliturvan leikkauksia perustellaan julkisen talouden säästöillä. Sosiaaliturvan leikkaukset lisäävät lapsiperheköyhyyttä ja perheiden toimeentulovaikeuksia. Tämä on merkittävä kuormittava tekijä, joka voi heijastua pitkäaikaisesti lasten elämään ja hyvinvointiin. Vuonna 1987 syntyneitä ikäluokkaa koskeneen tutkimuksen mukaan lasten ja nuorten hyvinvointi eriytyy voimakkaasti heidän vanhempinsa koulutuksen ja taloudellisen tilanteen mukaan. Erityisesti perheen taloudelliset ongelmat heikentävät lasten mahdollisuuksia taloudellisesti itsenäiseen elämään myöhemmin. Taloudelliset hankaluudet näkyvät nuorten elämässä esimerkiksi hoitoa vaativina mielenterveyden ongelmina, heikompina kouluarvosanoina sekä lyhyempänä koulutuspolkuna (Tiina Ristikari, Liisa Törmäkangas, Aino Lappi, Pasi Haapakorva, Tomi Kiilakoski, Marko Merikukka, Ari Hautakoski, Elina Pekkarinen, Mika Gissler. Suomi nuorten kasvuympäristönä. 25 ikävuoden seuranta vuonna 1987 Suomessa syntyneistä. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (THL) ja Nuorisotutkimusverkosto. Raportti 9/2016).

Indeksitarkistusten tekemättä jättämistä perustellaan sillä, että se vahvistaisi työllisyyttä valtiovarainministeriön arvion mukaan 22 700 työllisellä. On syytä huomata, että lasten vanhempien työllisyysaste on Suomessa korkeampi kuin lapsettomien aikuisten. 0-17-vuotiaiden lasten vanhempien (20-59-vuotiaat) työllisyysaste oli 87,0 prosenttia, kun lapsettomien 20-59-vuotiaiden työllisyysaste oli 77,4 prosenttia (Tilastokeskus, Väestö työmarkkina-aseman mukaan 2022). Sosiaaliturvan leikkausten perusteluista jää sellainen kuva, että työllistyminen on kiinni lähinnä omasta motivaatiosta työn vastaanottamiseen. Syyt kuitenkin liittyvät usein muihin tekijöihin, kuten matalaan koulutustasoon, terveydellisiin ongelmiin tai syihin, jotka eivät ole henkilöstä riippuvaisia (esimerkiksi äkillinen rakennemuutos ja siitä seuraava työllisyystilanteen muutos). Useiden samanaikaisten sosiaaliturvan leikkausten myötä vaikeassa työmarkkina-asemassa olevien tilanne heikkenee entisestään, mikä ei edistä työllistymistä eikä julkista taloutta.

Indeksitarkistusten tekemättä jättäminen ja muut sosiaaliturvaan tehtävät leikkaukset rapauttavat perusturvaa ja lisäävät tarvetta turvautua viimesijaiseen toimeentulotukeen. Kuten esityksessä tuodaan esille, Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea on huomauttanut Suomea perusturvan vähimmäismäärien liian alhaisesta tasosta.

Hyvää lapsi- ja perhepolitiikkaa ei voida toteuttaa niin, että yksittäiset lainsäädännön uudistukset toteutetaan irrallisena toisistaan ja ilman huolellista lapsi- ja perhevaikutusten arviointia. Hallitus on myös ohjelmassaan sitoutunut edistämään lapsiperhemyönteistä politiikkaa kaikilla tasoilla ja kiinnittämään huomiota lapsi- ja perhevaikutusten arviointiin päätöksenteossa. Hallituksen esitysluonnoksessa eikä muissakaan sosiaaliturvan heikennyksiä koskevissa esityksissä ei ole tarkasteltu eri heikennysten yhteisvaikutuksia. Esitysluonnoksessa todetaan, että sosiaali- ja

terveysministeriö valmistelee eri muutosten yhteisvaikutuksista kotitalouksiin erillismuistion, joka toimitetaan eduskunnalle hallituksen esitysten yhteydessä.

MLL pitää välttämättömänä suunniteltujen sosiaaliturvaleikkausten yhteisvaikutusten arviointia lasten ja perheiden hyvinvoinnin ja oikeuksien toteutumisen näkökulmasta. Indeksijäädytykset ja muut sosiaaliturvan leikkausten vaikutukset kohdistuvat heikommassa asemassa oleviin lapsiin ja lapsiperheisiin. Leikkaukset lisäävät lapsiperheköyhyyttä ja perheiden toimeentulovaikeuksia aiheuttaen inhimillistä kärsimystä, jolla on pitkäaikaiset kielteiset vaikutukset ihmisten hyvinvoinnin lisäksi myös julkiseen talouteen.

Sosiaaliturvan leikkaukset myös heikentävät ihmisten mahdollisuuksia perheen perustamiseen ja lasten saamiseen. Suomessa syntyvyys on romahtanut ennätysalhaiselle tasolle. Perheiden riittävä taloudellinen tuki on tärkeä tekijä sen edistämiseksi, että perheiden toivoma lapsiluku voisi toteutua. Perheiden toimeentulon vaikeutumisen lisäksi myös työn ja perheen yhteensovittaminen vaikeutuu sosiaaliturvaleikkausten myötä. Nyt tarvitaan toimia nuorten sukupolvien tulevaisuususkon vahvistamiseksi ja toivoa siihen, että hankalistakin elämäntilanteista on mahdollisuus selvitä taloudellisesti.

Taloudellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten perus- ja ihmisoikeuksien yksi oikeusvaikutus on heikennyskieltovaikutus. Sillä suojataan oikeuden toteuttamisessa jo saavutettua tasoa. Julkisen talouden rahoitusvaikeudet voivat olla johonkin rajaan asti peruste poiketa heikennyskiellosta, mutta tällöin tulee muistaa, että perus- tai ihmisoikeussäännös on velvoittava prioriteettilinjaus, ja julkisen talouden sopeutustoimet tulee tehdä ensisijaisesti muilla tavoin kuin heikentämällä perus- tai ihmisoikeussäännösten suojaamien oikeuksien toteutumista. Tämän vuoksi on tärkeä arvioida suunniteltujen leikkausten vaikutukset sekä selvittää muut vaihtoehdot sopeuttaa julkista taloutta. Indeksijäädytys yhdessä useiden muiden sosiaaliturvan leikkausten kanssa heikentää sosiaaliturvan tasoa niin merkittävästi, että viimeistään tässä vaiheessa on arvioitava, ylittyykö heikennyskiellon kynnyks. Perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen kannalta on äärimmäisen ongelmallista, että heikennykset johtavat eriarvoisuuden kasvuun yhteiskunnassa.

YK:n lapsen oikeuksien komitea on yleiskommentissaan nro 19 todennut, että lapsen oikeuksien sopimuksen 4 artiklassa valtioille on asetettu velvollisuus toteuttaa lasten taloudelliset, sosiaaliset ja sivistykselliset oikeudet "mahdollisimman täysimääräisesti". Tästä syystä sopimusvaltioiden ei pitäisi sallia lasten oikeuksien nykyisen toteutumistason heikentymistä. Talouskriisien aikana heikentäviä toimia voidaan harkita ainoastaan silloin, kun kaikki muut vaihtoehdot on arvioitu ja on varmistettu, että vaikutukset kohdistuvat viimeisenä lapsiin ja erityisesti haavoittuvassa asemassa oleviin lapsiin (kohta 31). Tätä arviointia ei ole tehty hallitusohjelman valmistelun yhteydessä eikä myöskään nyt käsillä olevien sosiaaliturvan leikkausten valmistelussa.

YK:n lapsen oikeuksien komitea on viimeisimmässä päätelmässään Suomen valtiolle (2.6.2023) suositellut, että Suomi välttää sosiaaliturvaetuksien leikkauksia, jotka vaikuttavat köyhyyden ja syrjäytymisen vaarassa oleviin lapsiin sekä tehostaa edelleen politiikkaansa, jolla pyritään varmistamaan riittävä elintaso kaikille lapsille.

MLL muistuttaa, että perustuslakivaliokunta on todennut lausunnoissaan (PeVL 11/2015 vp ja PeVL 12/2015 vp), että lapsiperheiden asemaan vaikuttavat uudistukset eivät saa johtaa tilanteeseen, jossa eri uudistusten yhteisvaikutukset muodostuvat perheille kohtuuttomiksi. Perustuslakivaliokunta myös edellytti, että hallitus seuraa tarkoin lainsäädännön toimeenpanoa, jotta lasten ja lapsiperheiden perusoikeudet eivät käytännössä vaarannu.

Suomi toteuttaa eurooppalaisen lapsitakuun kansallista toimintasuunnitelmaa ja raportoi EU:lle lapsiperheköyhyystilanteesta ja sen muutoksista seuraavan kerran keväällä 2024 ja sen jälkeen kahden vuoden välein vuoteen 2030 saakka. Mikäli lapsiperheiden tilannetta heikentävät leikkaukset toteutetaan, on todennäköistä, että lapsiperheköyhyys lisääntyy merkittävästi EU:n raportointijakson aikana.

Lapsilisälain 7 §:n muutokset

Hallituksen esitysluonnoksessa ehdotetaan muutettavaksi lapsilisälakia korottamalla 4. ja 5. sekä sitä useamman lapsen lapsilisää (10 eurolla/lapsi /kk), lapsilisän yksinhuoltajakorotusta (5 eurolla/lapsi/kk) sekä alle kolmivuotiaiden lasten lapsilisää (26 eurolla/kk). Huomionarvoista on, että lapsilisää ei ole lainkaan sidottu indeksiin ja sen keskimääräinen reaaliarvo on noin 40 prosenttia alempi kuin vuonna 1994. Ehdotetut lapsilisän korotukset ovat määrältään pieniä, ja ne kohdistuvat vain osaan lapsilisän saajista. Kokonaisuutena lapsiperheiden sosiaaliturvaan tehdään useita leikkauksia, joita ehdotetut lapsilisän korotukset kompensoivat vain pieneltä osin tai ei laisinkaan.

MLL pitää välttämättömänä, että lapsilisä sidottaisiin indeksiin ja että se säilytetään universaalina kaikki lapsiperheet kattavana etuutena. Lapsilisän tehtävänä on kompensoida lapsista aiheutuvia kustannuksia. Lapsilisä on tärkeä perheellistymistä mahdollistava ja tukeva järjestelmä.

Lapsilisään voidaan liittää uusia elementtejä, jotka huomioivat perheen erilaisia tilanteita. Tällainen on ehdotukseen sisältyvä pikkulapsikorotus. Perheen elämänkaarella köyhyysriski on suurin pikkulapsiperhevaiheessa, ja lapsiperheköyhyyden vaikutukset ovat suurimmat silloin (toimeentulovaikeuksista aiheutuvan stressin heijastuminen vauvaan ja taaperoon). Näin ollen pikkulapsikorotusta voidaan pitää perusteltuna. Tosin ehdotettua 26 euron korotusta syö inflaation lisäksi muun muassa vähimmäismääräisten vanhempainpäivärahojen, kotihoidon tuen ja opintotuen indeksitarkistusten tekemättä jättäminen sekä muut sosiaaliturvaan tehtävät leikkaukset. Esityksessä tuodaan esiin, että pienituloisessa kotihoidon tuen täyttää hoitolisää saavassa perheessä, indeksijäädetyksen vaikutus voisi olla noin 66 euroa kuukaudessa tai enemmän riippuen esimerkiksi perheen hoitorahaan oikeuttavien lasten lukumäärästä.

Yhden huoltajan perheiden köyhyysriski on huomattavasti suurempi kuin kahden huoltajan perheillä, joten on perusteltua nostaa yksinhuoltajakorotusta. Ehdotettu 5 euron korotus (vuoden 2023 tasoon) on kuitenkin niin pieni, että se ei korvaa edes yksinhuoltajakorotuksen reaaliarvon laskua hallituskauden aikana puhumattakaan sosiaaliturvaan tehtäviä heikennyksiä, kuten asumistuen leikkauksia.

Myös monilapsisten perheiden köyhyysriski on keskimääräistä suurempi. Kelan tilaston mukaan vuonna 2022 lapsilisää saaneista perheistä 44,5 % oli yksilapsisia, kaksilapsisia oli 39 %, kolmelapsisia 11,9 % ja vähintään neljä lasta oli 4,6 %:ssa perheistä. Esityksessä jää epäselväksi, miksi 10 euron korotus kohdistuu vasta 4. ja 5. lapsesta maksettaviin lapsilisiin eikä 3. lapsesta maksettavaan lapsilisään, joka on noin 30 ja 50 euroa pienempi kuin 4. ja 5. lapsesta maksettavan lapsilisän määrä.

Helsingissä 21.9.2023

Mannerheimin Lastensuojeluliitto ry

Esa Iivonen

Kirsi Pollari

johtava asiantuntija erityisasiantuntija

Iivonen Esa

Mannerheimin Lastensuojeluliitto ry